

V I N T A G E

Diplomat de carieră, Gheorghe Crutzescu s-a născut în București, în 1890. După absolvirea Liceului Sf. Sava, urmează studii de drept la Paris, dar își ia licența la Universitatea din București. În 1918, prin examen, intră la Ministerul Afacerilor Străine, începându-și astfel cariera diplomatică. Evenimentele din august 1944, când România trece de partea Aliaților, îl găsesc în Suedia, de unde refuză să se întoarcă în țară, la ordinele noii puteri, astfel încât, în 1947, este declarat demisionat. Moare, cel mai probabil, în 1952, în Franța. Cartea sa, *Podul Mogoșoaiei. Povestea unei străzi*, una dintre cele mai frumoase monografii despre principala arteră a Bucureștiului, vede lumina tiparului în 1943.

GHEORGHE
CRUTZESCU

*Podul
Mogoșoaiei*

Povestea unei străzi

Ediție și dosar iconografic de
Cătălin Strat

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

Editura Humanitas mulțumește Arhivelor Naționale ale României, care, în cadrul unui parteneriat, au sprijinit realizarea acestui proiect editorial.

Coperta: Ioana Nedelcu
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
Corector: Iuliana Glăvan
DTP: Andreea Dobreci, Dan Dulgheru

Tipărit la Monitorul Oficial R.A.

Lucrare apărută cu acordul CopyRo –
Societate de Gestiune Colectivă a Drepturilor de Autor.

© HUMANITAS, 2014, pentru prezenta ediție

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
Crutzescu, Gheorghe
Podul Mogoșoaiei: povestea unei străzi /
Gheorghe Crutzescu. – București: Humanitas, 2014
ISBN 978-973-50-4668-2
625.712.1(498 Buc.)(091)

EDITURA HUMANITAS

Piața Presei Libere 1, 013701 București, România
tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51
www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro
Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro
Comenzi telefonice: 0372.743.382; 0723.684.194

Mamei mele

CUVÂNT ÎNAINTE

Georges Duhamel a scris cândva: „Nimeni nu se poate lăuda că cunoaște foarte bine Parisul.“ Și avea dreptate, deși sunt veacuri de când legiuni de scriitori, arheologi, arhiviști și paleografi își închină viața acestui oraș, deși o bibliografie, incompletă desigur, a cărților având Parisul drept subiect, ar umple mai multe volume de grosimea acestuia. Ce să spunem atunci de București? Până la începutul veacului nostru, nu exista aproape nimic, în afară de cartea lui Ionnescu Gion, de amintirile lui Papazoglu și de scrisorile lui Ion Ghica. În ultimii ani, un mic număr de cercetători au început să răscolească praful arhivelor și să scoată la iveală, cu trudă și sânguință, datele și faptele care vor face, cândva, cu puțință, zugrăvirea unei icoane credincioase a trecutului acestui oraș. Până ce va veni ziua aceea, ne putem bucura doar de câteva licăriri de lumină în marea negură a necunoscutului.

Această carte nu aduce nimic nou. Este doar o încercare de a povesti schimbările pe care timpul le-a adus străzii care a intrapat întru câtva, însăși viața acestui oraș. Îmi dau seama, mai bine ca oricine, de lipsurile acestei încercări. Dacă s-ar găsi, printre cititori, unii care să-mi arate greșelile ce fără îndoială s-au strecurat, le-aș primi îndreptările cu recunoștință; deoarece aș fi mulțumit ca lucrarea de față să nu fie numai a mea, ci a noastră, a tuturor celor care au o frântură din viața lor legată de această stradă. Căci nu-mi fac nici o iluzie: am scris despre Podul Mogoșoaiei tot ce am știut și sunt încredințat că totul mai rămâne de scris.

Țin însă să adaug că m-am ferit, cu desăvârșire, de a face așa-zisă istorie romanțată. N-am scris nici un rând care să nu se întemeieze fie pe texte, fie pe o tradiție verbală. Dacă n-am pus note de referire în josul paginilor, este numai fiindcă întreprup pe cititori și taie firul frazei, dar am arătat toate izvoarele mele fie în text, fie în scurta bibliografie de la finele cărții.

Mai îmi rămâne de îndeplinit o datorie: aceea de a mulțumi celor ce m-au ajutat. Rog pe domnii: Nicolae Filitti, pentru lămuririle date cu privire la casele Slătineanu; Emanuel și Nicolae Kretzulescu, pentru prețioasele indicațiuni și fotografii ale Bisericei ce le poartă numele; Constantin Karadja, pentru bunăvoință fără seamăn cu care mi-a pus la dispoziție incomparabila Domniei Sale bibliotecă; General Adjutant Alexandru Magheru, pentru datele ce a binevoit a-mi da despre Palatul Regal; I. Resch, pentru interesanta fotografie ce mi-a dăruit; General Gheorghe Vălleanu, care a fost nașul acestei cărți, pentru contribuirea sa cu atâtea neprețuite informațiuni, să binevoiască a găsi aci expresiunea adâncei mele recunoștințe.

CITITORULUI

*„Nemurirea oamenilor s-ar stinge
de nu ar avea în cuget lucrurile
trecute.“*

Miron Costin,
„Predoslovie“ *Letopisețului*

După mulți ani de umblet, uneori zilnic, pe Calea Victoriei, mi-am dat seama, într-o zi, că nu știam nimic, dar chiar nimic, de strada aceasta. M-am apucat atunci să pun întrebări, ici și colo, și să citesc orice putea să-mi dea o lămurire. Amintirile ce mi s-au povestit și întâmplări citite în cărți, reviste, ziare alcătuiesc această carte.

De la mine, doar înșirarea lor, poate searbădă.

De aceea, cititorule, dacă nu-ți place să citești scrisori vechi, cu cerneală aproape ștearsă; dacă nu ești mișcat când deschizi o gazetă îngălbenită de vremuri, scrisă cu slove vechi sau încă cu „ucu“ scurt; dacă te plictisește să stai de vorbă cu bătrâni, care știu să povestească de timpurile de mult trecute; dacă nu simți nici o plăcere pipăind faldurile de atlas ale unei rochii cu malacof, purtată pe vremuri de vreo bunică; atunci lasă mai bine cartea din mâini.

Dar dacă sunt zile în care te cuprinde nostalgia unui fel de viață pe care nu ai apucat-o, care-ți pare însă cunoscută; dacă îți sunt dragi unele cuvinte bătrânești, care te duc într-o lume

pe veci apusă, dar în care au trăit bunicul și străbunicul tău; dacă nu crezi că moșii noștri erau toți niște sălbatici și că adevărata noastră „civilizație“ a început odată cu automobilele, casele „block“ și matchurile de football; atunci, dacă vrei, s-o luăm în sus, împreună, pe Podul Mogoșoaiei, vom merge încet, plecând urechea la poveștile de ieri, sau de demult, pe care zidurile vechi și locurile bătătorite de veacuri le mai șoptesc, încă, celor ce vor să asculte.

Rândurile ce urmează sunt născute din dragoste pentru o stradă.

I
NAȘTEREA ȘI COPILĂRIA

ÎNCEPUTURILE

DUPĂ vremuri, i s-a spus într-atâtea feluri vechiului drum: uliță, pod, cale, parcă ar fi avut nevoie de nume sau poreclă, el, starostele străzilor, care de două veacuri stăpânește orașul!

Calea Victoriei! Victoria Neamului, dar și izbânda ei, căci lângă dânsa străzi se fac și se desfac; uliți au trăit un timp și azi li s-a uitat și numele; în lungul și largul orașului, bulevarde noi se croiesc, schimbându-și fața din zi în zi.

Dânsa, nepăsătoare, își duce traiul înainte.

Știe că e osia în jurul căreia se învârtește roata cetății...

E locul de întâlnire al unei Țări întregi: „Când oi veni la București, ne întâlnim. Pe Cale!“

E o cafenea și un salon, o plimbare publică și o piață de flori, o tribună și un galantar.

E vie ca praful de pușcă. O vorbă șoptită la Capșa e auzită într-o clipă la Capul Podului.

Și indolentă ca o orientală...

Ca un izvor liniștit, se naște în livezile Bănesii, șerpuieste agale printre grădini și case, cu nepăsarea unei uliți de sat, apoi, deodată, ca obosită de atâta drum, se aruncă în Dâmbovița.

Cu ce cuvinte să vorbești de ea? E schimbăcioasă ca apa, ca timpul, pe care parcă-l vestește: primăvara vine fiindcă au ieșit ghiociei pe Calea Victoriei...

Cu capul înspre Carpați și coada înspre Giurgiu, unește Parisul cu Țarigradul.

E bizantină și apuseană, trândavă și vioaie, zâmbitoare și posomorâtă, dornică de schimbări și înfiptă în trecut.

După anotimpuri, e înflorită ca Ramola, bătută de vânturi ca Ringul, troienită ca Nevski, fierbinte ca Toledo.

De-a lungul ei, fără orânduială, aproape fără rost, se înșiră palate și maghernițe, case de țară și zgârie-nori, curți și grădini, morminte și biserici.

Nu-i stradă pe lume mai chinuită, mai muncită, mai mișcătoare în silințele ei de a face din atâtea contraste puțintică armonie.

Și poate nu-i stradă care să închege în atare măsură gândurile unui popor. Podul Mogoșoaiei e plămădit cu sufletul nostru.

De-i foc, cutremur, război, moarte sau alai, un gând la toți: „Ce-o fi pe Pod?”

Căci străzi sunt multe, dar Pod ești numai Tu, oglindă în care Neamul își oglindește chipul, o! bătrâna noastră ulicioară, atât de urâtă și atât de dragă.

Basmul ei începe astfel:

„Această Cale a Mogoșoaii era un drum al vechii familii românești a serdarului¹ Mogoș, care ședea în casele lui, foste în urmă ale lui Grigore Brâncoveanu. Acest Mogoș pleca cu familia lui, totdeauna pe acest drum, la moșia lui ce poartă până în ziua de azi numele său, de Mogoșoaia; de partea stângă a Dâmboviței, chiar de lângă Pod, au început boierii a cumpăra locuri mari pe marginea acelu drum și a-și clădi case, după darea de mână și puterea fiecăruia.“

Așa scrie Papazoglu² și așa spune legenda. Istoria însă ne arată că Podul Mogoșoaiei, deși bătrân, e totuși mult mai tânăr

1. Serdar, inițial, comandant de oaste; începând de la mijlocul secolului al XVII-lea până în secolul al XIX-lea, dregător din țările române cu atribuții militare, precum paza ținuturilor de margine, care făcea parte din categoria marilor dregători.

2. Dimitrie Papazoglu (1811–1892), ofițer, istoric și geograf român. După ieșirea din armată, s-a dedicat colecționării de vestigii istorice, arheologiei și cartografierii teritoriului românesc. A publicat o hartă generală a României, *Atlasul geografic și statistic al României* (1864), care, de

decât credea Papazoglu; și ne spune și vârsta lui: Podul Mogoșoaiei are azi două sute cincizeci și unu de ani. Înainte să se nască, tot locul mărginit astăzi de bulevarde la nord, de Strada Colței la răsărit, de Dâmbovița la miazăzi și de strada Domnița Anastasia la apus – sunt peste 50 de pogoane – era stăpânit de o singură ființă, o femeie bătrână: Ilinca Cantacuzino, marea postelniceasă. Cu dânsa se stingea neamul Basarabilor. Era fiică de domn – a lui Radu Șerban –, nepoată de domn – a lui Matei Basarab – și, din căsătoria ei cu cel dintâi Cantacuzino venit în țară, avusese 12 copii, șase fete și șase băieți. Iar dintre băieți, un fiu va ajunge domn, Șerban Vodă Cantacuzino; iar dintre fete, cea mai tânără, Stanca, va naște un copil care va fi Constantin Brâncoveanu.

Când își simți viața pe sfârșite, Ilinca, marea postelniceasă, își împărți nețărmurita avere între cei 12 copii, apoi, liniștită, își închise ochii pe veci, la 2 martie 1687, jelită de o țară întregă. Putea ea oare să-și închipuie că actul de moștenire întocmit cu atâta chibzuință, faimosul „catastif de împărțeață”, va isca printre urmașii ei o ură pe care, după mulți ani, numai sângele, și mult sânge, o va stinge?

Un an după moartea bunicii sale, Constantin Brâncoveanu se suie pe scaunul Țării. Era fire plecată spre cele frumoase și mare iubitor de construcții. De ce oare nu și-ar fi legat palatul lui din București cu castelul de la Mogoșoaia, pe care tocmai îl isprăvisese? Ar fi nu numai lucru de trebuință pentru dânsul, dar încă supărător din cale afară pentru rudele lui, care își vor vedea proprietățile tăiate în două.

Astfel, într-o zi, din poarta casei sale de lângă gârlă (unde sunt azi marile temelii cu destinație necunoscută), Vodă pune sfoară drept spre Mogoșoaia, tăind astfel uliță nouă prin mahalaua existentă a Scorțarului, prin întinsele proprietăți ale mătușii sale doamna Maria, văduva lui Șerban Vodă Cantacuzino,

fapt, era o colecție a hărților realizate de el pentru fiecare district românesc, precum și *Istoria fondării orașului București* (1891).

prin locurile Bălăceanului, văr bun și cel mai dușmănit dintre dușmanii lui Brâncoveanu, în sfârșit, prin terenurile Zlătarilor și, ieșind din oraș dincolo de mahalaua Sărindarilor, prin cele stăpânite de mănăstirile Snagov și Căldărușani.

„Și astfel“ – scrie Gion¹ – „își croi Vodă un drum mai drept și mai scurt spre moșia Măriei Sale. Aceasta s-a petrecut în anul 1692. Podul Mogoșoaiei se deschisese și deschis a rămas și va rămâne cât or fi Bucureștii“...

Acest drum nou s-a născut șerpuit, spre ciuda „edililor“ și „urbaniștilor“. Dar n-au ce-i face: el urmează creasta dealului, care din Dâmbovița pornește spre miazănoapte – căci pe deal e uscat, în vale e baltă – și de aceea, drumul fiind pe creastă, toate străzile care azi ies spre apus din Calea Victoriei, până în dreptul Ateneului, merg la vale. Și râpa era mult mai repede, pe vremuri.

Fiind pe muchie de deal, locurile erau uscate și sănătoase și de aceea, de-a lungul uliței nou croite, pe terenuri întinse cât o moșie, au început boierii să-și facă case. Case încăpătoare, întru nimic deosebite de conacele lor de la țară, căci până mai acum o sută de ani, când au apucat să vie în țară arhitecți străini, meșterii noștri ridicau clădiri după obiceiul țării și cum apucaseră de la părinți.

Erau locuințe simple și armonioase, minunat potrivite cu asprimea climei noastre, cu ziduri ca de cetate, cu tinda care apăra iarna de crivăț, vara de călduri dogoritoare, cu pridvoare și săli mari, iatacul și odăi de mosafiri, și sacnasie cu zăbrele, unde mai mare drag era să-ți faci tabietul și să tragi un somnișor după masă...

1. George Ionescu-Gion (Ionescu Gion) (1857–1904), profesor și ziarist român, foarte activ în viața culturală a României. A susținut mai multe conferințe la Ateneul Român, al cărui secretar a și fost o vreme. Pasionat de istorie și în mod special de istoria capitalei, a lăsat volumul de 800 de pagini *Istoria Bucureștilor* (1899), pe care însă și N. Iorga, și Ion Bogdan l-au criticat aspru, considerându-l opera unui diletant.

Peste ziduri se întindea acoperișul de șindrilă mai înalt decât casa, cu streășina ieșită de jur împrejur, sub care se încuibau rândunelele. Jos, la nivelul curții, sau afundată în pământ, erau sufrageria și canțelaria, unde își făcea boierul socotelile. O scară dreaptă, de lemn, suia în sala de sus, dimprejurul căreia erau odăile, iar sala dădea în pridvor, unde coseau femeile și se jucau copiii, când era vremea rea.

Înspre curte, în șir lung, se întindeau odăile copiilor, apoi încăperile slugilor și logofeților, cămări de merinde, grajduri, șoproane, care ajungeau până în fundul curții de unde începeau grădinile de flori și de zarzavat, livezile de pomi, via...

Sub casă, pivnițe strașnice, boltite, sprijinite pe stâlpi groși, cel din mijloc zugrăvit cu icoana sfântului sau sfintei căreia fusese casa juruită. Aci se păstrau buțile cu Drăgășani și Dealul Mare și aci, până în vremea fanarioților, coborau boierii să bea aldămașul¹ la vreo vânzare, cumpărare, înaintare în rang sau câștig la judecată...

Odăile erau mari, pătrate, spoite cu var, la Paști. Pe poadeaua lor, făcută din scânduri late de un cot, se rezemau de zid paturi de lemn, acoperite cu perne și saltele, peste care erau întinse macaturi de lână, cu ciucuri pe margini. Și până ce n-a venit, cam în timpul ocupațiunii rusești, moda mobilelor aduse de la Brașov sau de la Viena, altă mobilă nu prea se vedea în casă, decât poate vreo masă în mijlocul odăii, sau câte un sipet mare, legat cu fier alb². Pe vreun scăunel ședea sfeșnicul –

1. *Aldămaș, adălmaș*, moment specific tranzacțiilor de bunuri mobile și imobile, cu vechi rădăcini în practica religioasă și juridică românească, având rolul de a fixa în memoria martorilor, *aldămășarii*, amănuntele unei vânzări-cumpărări și de a da actului juridic putere obligatorie. Aldămașul, care înseamnă și plata sau cinstea făcută martorilor, cădea în sarcina cumpărătorului, care, după încheierea tranzacției, oferea participanților bani, alimente sau băuturi.

2. Oțel moale. Aici „fier alb“ este un calc de traducere, provenind din fr. *fer-blanc* (tablă subțire obținută dintr-un oțel moale cu conținut scăzut de carbon).

pentru lumânare de seu, bun înțeles, căci lumânarea de spermanțet a fost născocită de abia pe la 1850, iar lumânări de ceară ardea numai Vodă... Lângă sfeșnic, „mucările“. Și vai de spinarea țiganului „mucar“ care n-ar fi strâns cu băgare de seamă mucurile toate, căci cu ele cocoanele își făceau sprâncenele și își înnegreau mustățile boierii...

În odăi mirosea a busuioc și iarbă-mare. Pe peretele de la răsărit erau icoanele, lângă ele sticluța cu aghiazmă, vreo legătură de busuioc uscat, vreun fir de salcie de la Florii. Iar candela ardea, cum se cuvine, zi și noapte.

Astfel vedem noi astăzi sălașele bunicilor noștri, înveșmântate în aureola și poezia trecutului. Aș vrea să arăt cum le vedeau contimporanii străini, pe care nevoia, sau curiozitatea, îi mâna în țara noastră.

Încep cu elvețianul Sulzer¹, fost „auditor“ în armata imperială și care a fost în București pe la 1780.

„Nimic nu se poate închipui pe lume mai sărăcăcios, mai respingător și mai nepotrivit ca o locuință valahă. Și nu vorbesc de casele valahilor de rând, sărmane colibe făcute din trestie împletită lipită cu pământ, dar și mai des, numai bordeie, unde nu găsești altceva decât un cuptor pentru încălzit și o laviță strâmtă pe care doarme întreaga familie. Dar vreau să

1. Franz Joseph Sulzer (?–1791), căpitan și auditor în armata austriacă. În 1776, la invitația lui Alexandru Ipsilanti, s-a stabilit la București, cu intenția de a fonda o academie de drept. Erudit și activ în cercurile intelectuale din Transilvania, întreținând legături cu reprezentanții Școlii Ardelene, este autorul unei descrieri istorico-geografice a țărilor române: *Geschichte des transalpinischen Daciens, das ist der Walachey, Moldau und Bessarabiens. Im Zusammenhange mit der Geschichte des übrigen Daciens als ein Versuch einer allgemeinen dacischen Geschichte mit kritischer Freyheit entworfen* („Istoria Daciei transalpine, adică a Valahiei, Moldovei și Basarabiei. În legătură cu istoria restului Daciei, ca încercare de a scrie o istorie generală, cu libertate critică“), apărută în trei volume la Viena în 1781–1782. Sulzer a alcătuit primul plan al Bucureștiului, în 1781, care, deși inexact în unele privințe, oferă date prețioase despre Bucureștii de la sfârșitul secolului al XVIII-lea.

CUPRINS

<i>Nota editorului</i>	5
------------------------------	---

PODUL MOGOȘOAIEI

Povestea unei străzi

Cuvânt înainte	15
Cititorului	17

I. NAȘTEREA ȘI COPILĂRIA

Începuturile	21
Edilitate	31
Depășind firul vremii	42

II. DE LA GÂRLĂ ÎN BULEVARD

Primii pași pe Podul Mogoșoaiei	57
Casa Prager	66
Palatul Poștelor	77
Sfântul Dumitru	86
Stavropoleos	89
Casa de Depuneri	92
Zlătarii	96
Hôtel de France	103
Poliția	109
Legea rusă	113
Hotel Boulevard	119
Din Lipscani în Boulevard	120

III. DIN BULEVARD ÎN PIAȚA TEATRULUI

Bulevardul	137
Capșa	141
Pasagiul Comedia	154
Independența	169
Imobiliara	170
Casa Resch	173
Piața Teatrului	178
Sărindarul	185
Telefoanele	193
Teatrul Național	203

IV. DE LA TEATRU LA PALAT

Strada Regală	215
Din Regală până în Franklin	219
Ateneul	225
Pasagiul Român	231
Biserica Kretzulescu	236
Palatul Regal	240

V. PÂNĂ ÎN CAPUL PODULUI

Între Ateneu și Piața Amzei	263
De la Palat până'n Strada Banului	269
Palatul Știrbey	278
Ultimii pași	283
Cronologia stăpânilor Țării Românești	293
Glosar	295
Bibliografie	297